

BİTMİYEN 'ÖTEKİLİK': SAZLICA KÖYÜ MÜBADİL MİRASINA DAİR TESPİTLER/ÖNERİLER

MELTEM YAŞDAĞ

Dr., Sanat ve Mimarlık Tarihçisi

Kültür ve Turizm Uzmanı

Kültür ve Turizm Bakanlığı

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

meltem.yasdag@kultur.gov.tr

Öz

Zorunlu Nüfus Mübadelesi, Lozan görüşmeleri sürerken 30 Ocak 1923 tarihinde Türk ve Yunan temsilcileri arasında imzalanan bir anlaşmadır. Bu anlaşma, her iki ülkenin tarihi içinde kısa sürede gerçekleşen büyük bir göç hareketine sebep olmuş, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin toplumsal hayatına ise 'mübadele' ve 'mübadil' kavramlarını getirmiştir. Mübadil göçmenler, bir yandan arkalarında bıraktıkları yaşamlarına özlem duyarken, öteki taraftan yeni geldikleri ve artık 'vatan'ları olacak yeni yerleşimlere uyum sağlamaya çalışmışlardır. Bu süreci; coğrafi konumu ve ticari potansiyeli sebebiyle siyasal, sosyal ve kültürel açıdan en yoğun yaşayan yerleşim yerlerinden biri de İzmir'de, Eski Foça ile Yeni Foça arasındaki yol üzerinde bulunan Sazlıca Köyü'dür. Sazlıca Köyü, Kartdere Vadisi olarak anılan bölgede Rumlar tarafından kurulmuş ve 1922 tarihine kadar ağırlıklı olarak Rumların yaşadığı bir köy olarak varlığını sürdürmüştür. Kilisesi ve bugüne kadar gelebilen sınırlı sayıdaki kule evi ile Sazlıca, mübadele sonrasında Yunanistan tarafından gelen Müslümanlar için yurt olmuştur. Sazlıca Köyü, aynı mekânları paylaşan farklı iki kültürün izlerini hala taşıyan, uzun süre 'öteki' olarak adlandırılan mübadillerin, kule evleri ve yakın tarihin yaşama alışkanlıklarını sunan kültür mirası ile herşeye rağmen varlığını sürdürmeye çalışmaktadır.

Bu makalede, Foça genelinde 1923 Zorunlu Nüfus Mübadelesi'nin yeri, sürecin nasıl ve ne şekilde yaşandığı anlatıldıktan sonra bugüne gelebilen mevcut örnekler ve yaşayanlar üzerinden Sazlıca Köyü kültür mirasının tanımı yapılmaktadır. Sonrasında taşınmaz kültür varlıkları ile birlikte Sazlıca Köyü'nde sözlü geleneğin bugüne kadar ne şekilde korunduğu, yerleşiminin bugünü ile 'mübadeleden kalan kültürel miras' alanına ilişkin çözüm önerileri üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: mübadele, kültürel miras, İzmir, sivil mimari, koruma.

UNFINISHED 'OTHERNESS': FINDINGS / SUGGESTIONS ON SAZLICA VILLAGE EXCHANGE HERITAGE

Abstract

The Compulsory Population Exchange is an agreement signed between Turkish and Greek representatives on January 30, 1923, during Lausanne negotiations were ongoing. This agreement led to a massive immigration movement in the history of both countries in a short period of time and brought the concepts of 'exchange' and 'exchangee' to the social life of the newly established Republic of Turkey. Exchangee migrants, while longing for their lives left behind, tried to adapt to the new settlements that were new and no longer their 'homeland'. Sazlıca Village, one of the places that witnessed the most in terms of political, social and cultural due to its geographical location and commercial potential, is located on the road between Old Foça and New Foça in İzmir. Sazlıca Village was founded by the Greeks in the region called Kartdere Valley and continued to exist as a village where Greeks lived until 1922. With its church and the limited number of tower houses that have survived to this day, Sazlıca became a home for Muslims coming from Greece after the exchange.

Despite everything, Sazlıca tries to maintain its existence through the cultural heritage carrying the traces of two different cultures sharing the same places and demonstrating the lives of the pilgrimages, who had long been seen as the 'other', the tower houses and the customs.

This article first focuses on the role of Population Exchange in Foça, by investigating how and in what way it was experienced as as the cultural heritage of the Sazlıca Village is defined through surviving examples and the current residents. Later on, it investigates into how the oral culture was preserved and offers new perspectives regarding the current settlement and the cultural heritage dating back to the exchange.

Key Words: exchange, cultural heritage, Izmir, civil architecture, protection.

Zorunlu Nüfus Mübadelesi, Lozan'da 30 Ocak 1923 tarihinde Türk ve Yunan temsilcileri arasında imzalanan bir protokole dayanmaktadır.¹ Batı Trakya dışındaki Yunanistanlı Müslümanlar ile İstanbul dışındaki Türkiyeli Ortodoksların zorunlu göç etmesine karar verilen nüfus mübadelesi sonucunda, Yunanistan ve Anadolu'dan karşılıklı olarak göçler başlamış, göç sonucunda yaklaşık iki milyon insan yaşadıkları ve o güne kadar 'vatan' olarak bildikleri topraklardan ayrılmak zorunda kalmıştır. Bir başka deyişle bu anlaşma, her iki ülkenin tarihi içinde kısa sürede gerçekleşen büyük bir göç hareketine sebep olmuş, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin toplumsal hayatına ise 'mübadele' ve 'mübadil' kavramlarını getirmiştir.²

Türkiye'ye gelişleri ile birlikte maddi ve manevi açıdan çeşitli zorluklar yaşayan mübadil göçmenler; bir yandan arkalarında bıraktıkları yaşamlarına özlem duyarken, öteki taraftan yeni geldikleri ve artık 'vatan'ları olacak yeni yerleşimlere uyum sağlamaya çalışmışlardır. Lozan anlaşması ile başlayan bu zorlu süreci; coğrafi konumu ve ticari potansiyeli sebebiyle siyasal, sosyal ve kültürel açıdan en yoğun yaşayan yerlerinden biri İzmir'dir. İzmir'in tarihi, aslında bir bakıma göçler tarihidir. Mübadele yıllarında ise bu göçler, *Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti*³ tarafından belirlenen bölgeler⁴ arasında dördüncü sırada yer alan İzmir için bir bakıma sistemli hale gelmiştir.

Mübadele süresince yaklaşık beş yüz bin Yunanistanlı Müslümandan, çoğunluğu Zeytuncü, Drama, Kavala ve Selanik'ten gelen otuz iki bini İzmir'e yerleştirilmiştir (Arı 2016: 103 ve Cengizkan 2004: 30). Büyük ve aynı zamanda kısa sürede gerçekleştirilmesi gereken kitlesel göçün önemli duraklarından olan İzmir'e gelen göçmenler, üç gün boyunca misafirhanelerde ağırlandıktan sonra *emval-i metruke* denilen, karşılıklı değişim sonucunda terk edilen/boşalan konutlara yerleştirilmiştir (Arı 2016: 66). Mübadelenin belki de en sıkıntılı sorunlarından olan barınma, *emval-i metrukeler* sayesinde belli oranda çözülebilmiştir.

¹ Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan 'Türk-Rum Nüfus Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol Anlaşması' ile İstanbul ve Batı Trakya haricinde Türk topraklarında yerleşmiş Ortodoks dinine mensup Rumlar ile Yunan topraklarına yerleşmiş Türklerin 1 Mayıs 1923 tarihinden itibaren zorunlu mübadeleye tabi tutulmalarına karar verilmiştir. Bu tarihten sonra hiçbir vatandaşın Türk Hükümeti'nin izni olmadan Türkiye'ye veya Yunan Hükümeti'nin izni olmadan Yunanistan'a dönüp yerleşmesine izin verilmemiştir. Sözleşme 18 Ekim 1912 tarihinden itibaren göç eden ve göç etmesi gereken gerçek ve tüzel kişileri kapsarken, 30 Ekim 1918'den önce yerleşmiş bulunan Rumlarla Batı Trakya'nın Müslüman ahalisi mübadele edilmemiştir. Konuya ilişkin detaylı bilgi için bkz. Arı (2014).

² Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında gerçekleşen mübadele, Türk tarihi açısından değerlendirildiğinde bu isim altında karşılaşılan ilk nüfus hareketi değildir. İlki; 1913 yılında Osmanlı Devleti ile Bulgar Krallığı arasında 29 Eylül 1913 yılında imzalanan İstanbul Antlaşması'na göre, ortak sınırın 15 km içerisindeki bölgede bulunan Bulgar ve Müslümanların isteğe bağlı olarak mallarıyla birlikte değişimini konu almış ve uygulanmıştır. İkinci örnek ise Balkan Savaşları'nın sonucu olarak 14 Kasım 1913 tarihinde Osmanlı Devleti ve Yunan Krallığı arasında imzalanan Atina Antlaşması'nda dile getirilen ancak uygulanmayan mübadele maddesidir (Sepetçioğlu 2014: 53-54).

³ Türkiye Cumhuriyeti, mübadele kararı sonrasında Yunanistan tarafından gelecek mübadillerin nakil ve iskân sorununu çözmeye ilk adımı, 13 Ekim 1923 tarihli ve 352 sayılı "Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti İhdasına Dair Kanun"unun yürürlüğe girmesiyle atmıştır. İskân siyasetine yönelik yapılacak işlerin mimarı ve düzenleyicisi olan Mübadele İmar ve İskân Vekâleti, Cumhuriyet'in ilk yıllarında mübadillerin imar ve iskân işleri için görevlendirilmiştir (İnan 2014: 86).

⁴ 1923 yılında dönemin Bakanlar Kurulu kararına dayandırılarak *Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti* tarafından belirlenen on bölge ile bu alanlar içerisinde yer alan iller için bkz. İpek (2000: 43).

Aslında İzmir, mübadele öncesinde özellikle 1830'lu yıllardan itibaren merkezi bir ticaret limanı olması, iklim ve coğrafi koşulları nedeniyle ticari anlamda adeta ikinci başkent konumuna gelen stratejik bir noktadır.⁵ Bu nedenle şehir, yüzyıl boyunca hem iç bölgelerden, hem de Yunanistan tarafından aldığı göçlerle demografik yapısında büyük değişimler yaşamış, 19. yüzyılın ortasında Rum nüfusun sayısı Türklerin neredeyse iki katına ulaşmıştır.⁶ Bu durum, mübadelede Yunanistan'a gidenlerin ardından kalan taşınmazların sayısını da hatırı sayılır bir seviyeye çıkarmıştır. Her ne kadar taşınmazlar üzerinde yer alan mimari yapıların birçoğu harap ve kullanılamaz durumda bırakılsa⁷ da bu taşınmazlar, yeni gelenlerin 'yuva' ihtiyacını kısmen karşılamış gözükmetedir.

İzmir'de mübadele sırasında bu süreci yakından yaşayan, özellikle 1914 yılı Rum Tehciri⁸ sırasında tecrübe ettikleri ile 1923 yılının adeta provasını yapan yerlerden biri Foça ilçesidir. Foça; batısında İzmir Körfezi, doğusunda Menemen, kuzeyinde, Çandarlı Körfezi, karşısında Fener, İncir ve Orak adaları ile İzmir'in kuzeyindeki sahil yerleşimlerinden biridir (Fig. 1). Osmanlı kaynaklarında *Foçateyn* (İki Foça veya İki Foçalar)⁹ kazası adı ile yer alan ve "1868 yılında merkezi İzmir olan Aydın Vilayeti'nin İzmir Sancağı'nın kazası" olan ilçede (Pekin, 2015, s. 74), mübadele öncesinde toplam nüfus 17.315 kişidir ve bunlardan sadece 3675'i Türk'tür (Berber, 1997, s. 36). Başka bir deyişle Eski Foça kasabası ile birlikte *Foçateyn* kazasının neredeyse yarısından fazlasını, Ortodoks Rum Kilisesi'ne bağlı Rum nüfus oluşturmaktadır¹⁰ (Adanır 1997: 8). Bu durumda, Foça merkezi ile bağlı köylerinin neredeyse tamamına yakınında Rum nüfusun yaşadığı anlaşılmaktadır.

⁵ İzmir'in, dönemin koşulları göz önünde bulundurulduğunda sahip olduğu stratejik önemi anlatan metinlerden biri de Kemal Anadol'un *Büyük Ayrılık* isimli kitabıdır. Kitapta, Harbiye Nazırı Enver Paşa, Dahiliye Nazırı Talat Paşa ile Teşkilat-ı Mahsusa'dan Kuşçubaşı Eşref arasında geçen diyalogda İzmir'e yapılan vurgu dikkat çekicidir: "İzmir şehrine gelince... Gâvur İzmir'in, Türk İzmir'e inkılabı, bütün memlekete şamil bir hayat memmat meselesidir. Ama işimiz çok zor... İzmir, Çanakkale Boğazı ve dolayısıyla İstanbul'un kilidi, ilk muhafaza kalesi..." (Anadol 2003: 338).

⁶ İzmir'in 19. yüzyılda Rum nüfusun artışı ile sonuçlanan ticari ilişkileri ile göç hareketlerine ilişkin detaylı bilgi için bkz. Augustinos (2011: 39-56).

⁷ İzmir, Yunanistan'dan gelen mübadil göçmenleri sürecin başında sistemli bir şekilde emval-i metrukeye yerleştirmiş ve yoğun göçü karşılamış gözükse de bir süre sonra ciddi bir sorun ile karşı karşıya kalmıştır. Rumlardan geriye kalan konut, ticari yapı, arsa vb. taşınmazların birçoğu 1922 yılında büyük İzmir yangınında harap olmuş ve kullanılamaz duruma gelmiş ya da Rumların gidişiyle tahrip edilmiştir. Bu nedenle mübadele öncesi hazırlanan iskân programı, istenilen ve öngörülen ihtiyacı karşılamada çok yetersiz kalmıştır (Arı 2015: 39-42).

⁸ Balkan Savaşları sonrası kaybedilen topraklardan Anadolu'ya kaçan Müslümanların, 19. yüzyılın başında artık büyük bir çoğunluğunu Rum nüfusun oluşturduğu bölgelere yerleştirilmesi ve Rum tüccarlara uygulanan ticari boykot sonucunda, 1914 yılı Mayıs-Haziran aylarında yüzbinlerce Rum, çetelerin yağma ve saldırılarından korunmak amacıyla taşıyabildikleri eşyalarını yanlarına alarak panik içinde evlerini terk etmiş ve Yunanistan'a kaçmışlardır. Olaylar sırasında sayısı yüzbinlere varan Rum nüfus, bir buçuk ay gibi kısa bir sürede Osmanlı topraklarından yurtdışına göç etmek zorunda bırakılmıştır. Yaşanan olaylar sonucunda Foça başta olmak üzere Batı Anadolu'nun kuzey sahil şeridinde bir tek Rum kalmamıştır (Emmanuilidis 2014: 79-84; Yiakoumis 2008: 183-244). 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesini izleyen günlerden önce İzmir'in, sonra da Foça'nın Yunanlılar tarafından işgal edilmesi nedeniyle 1914 olayları sonucu Foça'dan göç zorlanmış Rumların büyük bir çoğunluğu, 1921 yılı itibarıyla Foça'ya geri dönmüştür (Pekin 2014: 85).

⁹ Bugün Eski ve Yeni Foça olarak bilinen *Foçateyn* kazası, 19. yüzyılın başında, merkezi Eski Foça olan, sırasıyla Söğütçük, Gerenköy, Ulupınar, Yeniköy, Şeyh Kebir (Issızköy) ve Koca Mehmetler köyleriyle Yenifoça Nahiyesi (Çakmaklı, Kozbeyli) bağlıdır (Berber 1997: 33).

¹⁰ Foça'nın 20. yüzyıl başında tespiti yapılan Rum nüfusu, hane bilgisi ve kökeni hakkında detaylı bilgi için bkz. Nakracas (2003: 94).

Foça'nın 19. yüzyıl başında sahip olduğu yoğun Rum nüfusu, beraberinde eğitim, sosyal ve ekonomik yaşamdaki etkinliğin, Müslümanlardan Ortodoks Rumlara geçmesi ile sonuçlanmıştır. Öyle ki yüzyılın sonuna doğru Foça'nın sahip olduğu nüfus dağılımı ile orantılı olarak "belediye meclisi iki Türk ve dört Rum'dan oluşmakta" (Serçe 1998: 17), benzer şekilde *Foçateyn* kazası ve köylerinde özellikle tarımda üretimin çoğunluğunun Rum Ortodoks Kilisesi'ne bağlı Rum ortakçılar ile birlikte yapıldığı görülmektedir (Adanır 1997: 8). Eğitimde ise 1883 tarihli Salnameye göre ilk rüşdi ve ibtidai mektebin açılması ile ilçede toplam 143 Türk öğrenci bulunurken, 1908 yılında Rumların okullarındaki öğrenci sayısı 902 kişidir (Serçe 1998: 21).

Foça'da mübadele öncesinde sosyal yaşam, tüm bileşenleri ile birlikte ağırlıklı olarak Rumların etrafında şekillenmektedir (Fig. 2).¹¹ Her ne kadar 1914 Rum Tehciri'nde bu denge, Türkler lehine değişse de 1919 yılı itibariyle Foça'dan ayrılan Rum nüfusun neredeyse büyük bir bölümünün geri dönmesi¹² sebebiyle bölgede yeniden Rumların etkinliğinin söz konusu olduğunu söylemek yanlış olmaz. Çalışmanın konusunu oluşturan Sazlıca Köyü'nde de bu durum farklı değildir.

Eski Foça ile Yeni Foça arasındaki yol üzerinde bulunan Sazlıca Köyü, Kartdere Vadisi olarak anılan bölgede Rumlar tarafından kurulmuş ve 1922 tarihine kadar ağırlıklı olarak Rumların yaşadığı bir köy olmuştur (Fig. 3). Sazlıca Köyü; Sazlıca Koyu olarak anılan kıyı şeridinden, arkasındaki vadiye kadar uzanan bir alanı kapsamaktadır. Bugün köyü fiili olarak ikiye bölen Eski Foça-Yeni Foça arasındaki karayolu her ne kadar köyün bütünlüğünü değiştirmiş gözükse de Sazlıca Köyü yerleşimi, Sazlıca Koyu'ndan Kartdere Vadisi'ne kadar yaygın bir yerleşim alanına sahiptir.

Mübadeleden önce köyde yaklaşık altmış hane bulunduğunu, köyün mübadil ailelerinden biri dile getirmesine rağmen¹³ bugün sadece on dört adedi; kısmen dört duvarı, çatısı veya müstemilat yapısı ile birlikte bütünlük arz eder şekilde günümüze gelebilmiştir (Fig. 4).¹⁴

¹¹ Yazılı kaynaklar ve belgeler, dönemin toplumsal yaşamını istatistiki veriler ile tarif ederken, bu bilgileri destekleyen en önemli ve belki de tek görsel kaynak da Fransız mühendis ve arkeolog Felix Sartiaux'nün (1876-1944); 1913, 1914 ve 1920'li yıllarda Foça'da arkeolojik kazı çalışmaları gerçekleştirmek üzere geldiği sırada çektiği fotoğraflardır (Yiakoumis 2008). Sartiaux, dönemin Fransız hükümeti tarafından Foça'daki resmi arkeolojik kazaları yapmak üzere Foça'ya geldiği 1914 yılında arkeolojinin yanı sıra, tanık olduğu toplumsal olayların (1914 yılı Rum Tehciri gibi) ilk elden dokümanını oluşturan bir çalışma da yapmıştır (Fig. 6). Sartiaux'nün arka planda Foça'nın panoramik görüntüleri, farklı açılardan sokak tasvirleri ile çok sayıda yapının halk ile birlikte yer aldığı fotoğrafları, 20. yüzyılın başında Foça'nın nasıl bir yer olduğu ve nasıl yaşandığını anlatması bakımından önemlidir. Sartiaux ve fotoğrafları/anıları/belgeleri, bugüne kadar Foça'nın tarihi ve arkeoloji geçmişi açısından farklı yayınlarda kullanılmıştır. Bu çalışmada ise Sartiaux'nün 1914 ve 1920 yıllarına ait görselleri, Foçalı Rumların mübadele öncesi huzurlu ve bir arada devam eden yaşantıları, kimlikleri ve mimari açıdan özgün görüntüleri vermesi başta olmak üzere mübadele sırasında Foça'nın Rumlar tarafından ne şekilde terk edildiği fikrini vermesi yönü ile değerlendirilmiştir.

¹² Bkz. dipnot 8.

¹³ Sözlü Tarih Çalışması, Sazlıca Köyü mübadilleri ikinci kuşaktan Hatice (...), 29.04.2017 tarihli görüşme.

¹⁴ Sazlıca Köyü'nü de içine alan Kartdere Vadisi'nde 2017 yılında gerçekleştirilen alan araştırmasında, bölgedeki duvarları ve çatısını kısmen de olsa koruyarak bugüne gelebilmiş kule evlerin toplam sayısının on dokuz olduğu tespit edilmiştir. Bu evlerden on dört adedi Sazlıca mevkiinde yer alırken, geriye kalan beş adedi Çanak ve Şıra mevkiinde yer almaktadır. Sazlıca dışındaki kule evlerden yol kenarında bulunan iki adedi yıkık ve kullanılamaz durumdadır. Çanak mevkiindeki Fotaş Tatil Köyü içerisinde yer alan üç adet kule ev ise tatil köyünün bir parçası olarak fonksiyon değişikliğine uğramış ve sonradan gördüğü onarım ve ilaveler nedeniyle

Tespit edilen on dört adet kule evin haricinde, yerleşimin doğusunda yamacın eteklerine doğru sadece temel izleri ile etrafında yapılara ait olduğu düşünülen çok sayıda taş malzemenin yer aldığı üç adet yapı temel izi görülmüştür ancak anakaya üzerinde yer alan bu yapıların temelinden başka herhangi bir kalıntı bugüne gelememiştir (Fig. 5). Köyün merkezi konumunda bir kilise ile etrafında, Foça başta olmak üzere Batı Anadolu'nun farklı yerleşimlerinde¹⁵ de görülen kule evler yer almaktadır (Tab. 1). Sazlıca mevkiindeki kule evlerin günümüze gelebilen örneklerinden sadece bir tanesinin giriş kapısı üzerinde 1841 tarihi yer almaktadır (Fig. 8). 19. yüzyılın ortasına ya da ikinci yarısına tarihlenen kule evler, kare planlı ve bir buçuk, iki veya iki buçuk katlı olarak yapılmış, bazılarında bitişik vaziyette tek katlı müstemilat yapısı eklenmiştir. Yığma teknik ile yapılmış taş yapılarda dış cepheler sıvasız bırakılmış ve köşe geçişlerinde düzgün kesme taş kullanılmıştır. Çatılar ise genelde (5 numaralı yapıda kayrak taşı ile oluşturulmuş saçak silmesi mevcut olduğundan teras çatıdır) üzeri Marsilya tipi kiremitle kaplı, dört yöne eğimli kırma çatıdır. Çatı altında saçak seviyesinde bir veya birden çok taş saçak silmesi görülebilmektedir (Fig. 9).

Sazlıca Kule evlerinde zemin katta ana giriş kapısı haricinde pencere açıklığı yer almamaktadır. Güvenlik gerekçesi ile yapılan bu düzenlemeye kapı üzerinde yer alan *seng-endaz* eşlik etmektedir (Fig. 10). Evlerde zemin katta taş söveli tek kapı açıklığı ile giriş sağlanmıştır. Zemin katın bu hali ile ahır ya da depolama alanı olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Bazı evlerin birinci ve ikinci kat seviyelerinde görülen taş söveli pencere açıklıklarına ait hafifletme kemerleri alınlıklarına haç, selvi ağacı vb. motiflerin işlenmesi ile birlikte farklı düzenlerde yerleştirilmiş tuğlalardan dekoratif alanların yaratıldığı görülmektedir (Fig. 11). Kule evlerin büyük bir bölümünün iç mekânında, kat yerleşimine ilişkin izlerden başka (restore edilen veya kullanılanlar hariç) bir şey kalmamıştır. Döşeme izlerine göre özgününde ahşap kat döşemeleri vardır ve üst katlara dayama merdiven ile ulaşılmış olmalıdır. Evlerde genelde birinci kat seviyesinde yer alan ocak ve nişler, bu katın mutfak olarak kullanıldığı izlenimini vermektedir (Fig. 12). Yapıların son katı ise yatma işlevine ayrılmıştır. Evlerde tuvalet mekânı yoktur. Yine büyük bir bölümünün yakınında su kuyusu mevcuttur.¹⁶

Sazlıca'daki kule evler arasında diziliş ve fonksiyon özellikleri bakımından farklılık gösteren tek yapı grubu; tek katlı üç ayrı yapıdan oluşan ve birbirine bağlı yapılar bütünü olarak algılanan 9 numaralı kule evlerdir. Aslında bu yapı grubu, harap ve kullanılamaz durumda olmasına rağmen, günümüze gelebilen duvar kalıntılarının bitişik vaziyette kullanımı ve hemen yanındaki kaya üzerine kare şeklinde oyulmuş havuzu nedeniyle bir tür depo ve imalathane olabileceği düşünülmektedir (Fig. 13).

özgün görünümünü kısmen kaybetmiştir. Bu evlerden tatil köyünün marketi olarak kullanılan bir tanesinin giriş kapısı üzerinde **ΑΔΦ** (ADF) harfleri, bir haç motifi ve 1910 tarihi yer almaktadır (Fig. 7).

¹⁵ Kule evlerin kökeni ve sıklıkla görüldüğü Batı Anadolu yerleşimleri hakkında detaylı bilgi için bkz. Arel (1990), Yıldırım (1999) ve Weaver (1971).

¹⁶ Çalışma kapsamında Sazlıca Kule evlerin mimarisi hakkındaki bilgi, yapıların mübadele öncesi ve sonrası kullanım fonksiyonlarının ön planda tutulması nedeniyle sınırlı tutulmuştur. Bugüne kadar değişik yayınlarda görülen kule evlere yönelik bilgi ve değerlendirmeler ile detaylı mimari analizler için bkz. Arel (1990), Bozkır ve diğerleri (2000) ile Yıldırım (1999).

Sazlıca Köyü'nde kule evleri ile birlikte dikkati çeken ikinci yapı grubu kuşkusuz dini mimaridir. Köyün merkezi noktasında bulunan ve konu ile ilgili yayınlarda¹⁷ *H. Ioannes Kilisesi* adı ile yer alan Sazlıca Köyü'ndeki kilise, doğu-batı doğrultusunda uzanan, tek nefli ve dikdörtgen planlı bir yapıdır (Fig. 14). Yapılan araştırmada, Foçateyn kazasının tamamına ya da bazı yerleşimlerine ilişkin kilise sayısı ile adlarının mevcut olduğu görülmüştür.¹⁸ Ancak Sazlıca Köyü'ndeki kilisenin yapıldığı döneme ilişkin özgün bir kaynağa ulaşılamamıştır.

Kilise, tıpkı kule evlerde olduğu gibi yığma sistemde, taş ve tuğla malzeme kullanılarak inşa edilmiş ve inşa tarihi ana giriş kapısı alınışında, haç motiflerinin arasına 1853 yılı olarak işlenmiştir. Haç motifleri, bitkisel ve geometrik bezemelerin sıkça kullanıldığı batı cephedeki giriş kapısı, pencere lentoları ya da lentoların üzerlerindeki kemerlerde tuğla ve küçük taş parçaları ile yaratılmış bezemeler de dikkati çekmektedir (Fig. 15). Yapı içeride, dışarıdaki hareketli ve bezemeli görüntüsünün aksine oldukça sade ve işlevsel tek bir mekân düzenlemesine sahiptir. Yapı içinde farklı seviyelerde ve ebatlarda açılmış dikdörtgen nişler yer almaktadır. Bugün naos zemininde yer alan büyük boyutlu (0.45x1.00) taş kaplamalar yerden sökülmüş ya da parçalanmış durumdadır. Büyük ihtimalle define aramak amacıyla yapılan bu tahribat, naos zemininde çapı yer yer bir metreyi bulan çukurların oluşmasına neden olmuştur (Fig. 14).

Dini yapılar, hangi milletten olursa olsun toplumların ekonomik, kültürel, sosyal ve pek tabi inanç sistemlerinin merkezidir. Bu durum, Sazlıca Köyü'nde de benzer bir fonksiyona sahip olmalıdır. Çünkü Foçalı Rumların yaşadıkları süre boyunca kiliselerinin tam anlamıyla herşeyi olduğu; kendisine bağlı olan cemaatin bütçesini kontrol ettiği ve yoksullara yardım edip okulların ihtiyaçlarını karşıladığı bilinmektedir (Millas 1997: 117). Bu doğrultuda değerlendirildiğinde yerleşimin bugüne gelebilen örnekleri arasında yer alan yapılardan biri olan H. Ioannes Kilisesi'nin, köyün en erken tarihli yapı olması, köyün kuruluş aşamasında ilk yapılan yapı olabileceği ihtimalini akla getirmektedir. Kilise, sivil mimarinin aksine mübadele sonrasında işlevini tamamen yitirdiği için, Sazlıca Köyü kültür mirası arasında belki de en çok tahribatı gören ve müdahaleye ilk ihtiyaç duyan yapıların başında gelmektedir.

Sazlıca Köyü ile ilgili yayınlanmış sözlü tarihe dayalı bazı söyleşilerde,¹⁹ kule evler ve kilise ile birlikte köyde yer alan bir okul yapısından bahsedilmektedir. Sazlıca'da 2017 yılı Nisan ayı içerisinde gerçekleştirilen alan araştırmasında, okul gibi kamusal nitelikli bir yapıya ait olabileceği düşünülen bir yapıya ya da yapı izine rastlanılmamış, ayrıca yerleşimin eski yaşayanları ile yapılan görüşmede bu konuda net bir bilginin olmadığı bilgisi

¹⁷ Sazlıca Köyü'ndeki H. Ioannes Kilisesi hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Pekak (1997: 80-83).

¹⁸ 19. yüzyıl sonu, 20. yüzyıl başında Foçateyn kazasında (Eski Foça'da üç, Yeni Foça'da iki olmak üzere) toplam beş adet kilise olduğu salnamelerde yer almaktadır. Ancak salnameler ile birlikte Sartiaux'nün notlarında da köylerde bulunan kiliselerde bahsedilmemiştir. Bu nedenle yapının tarihine ya da yapılış sürecine ilişkin kaynaklarda doğrudan herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır. Foçateyn kazası ile bazı mahallelerinde yer alan kiliseler dahil yapı grupları ile adetlerine ilişkin bkz. Serçe (1998: 19-20).

¹⁹ Foça'da mübadil yerleşimlerine ilişkin sözlü tarih çalışması, Foça'nın yerel işletme sahiplerinden biri olan ve bir mübadil geçmişi olmayan Sebahattin KARACA tarafından gerçekleştirilmektedir. Karaca, konuya ilişkin yerel gazetelere hazırladığı yazılar ile verdiği röportajlarda köy yerleşimi içinde bir okul olduğunu vurgulamaktadır. Konu ile ilgili bkz. Karaca (2017)

edinilmiştir.²⁰ Sazlıca'da 1988 yılında Prof. Dr. Ayda AREL başkanlığında yapılan yüzey araştırmasına ilişkin sonuçların değerlendirildiği yayında da benzer şekilde kule evler ile kilisenin varlığına dikkat çekilirken bir okul yapısına yer verilmemiştir (Arel, 1990).

E. Serçe, 1908 yılında Foça kazasında okulsuz köyün hemen hemen kalmadığını ifade etmiş ancak okulların köylerde yaygınlaşmasının 1908 senesi sonrasında gerçekleştiğini belirtmiştir. Serçe, çalışmasında bu tespit beraberinde dönemin Türk ve Rumlara ait olmak üzere okul adları ile ihtiva ettiği sınıf, öğrenci ve öğretmen sayılarına da yer vermiştir (1998: 21). Serçe'nin yaptığı bu değerlendirme, Aydın Vilayeti salnameleri ve istatistiklerine dayanmaktadır. Bu açıdan Sazlıca Köyü'nde mübadele öncesinde olduğu söylenen okul yapısına ilişkin resmi evraklarda da bir kayda rastlanmadığı söylenebilir. Öte yandan 19. yüzyılın siyasi ve ekonomik şartları göz önüne alındığında Sazlıca'da mevcutta kilise ile birlikte merkezi nitelikte bir kamu yapısı olan okulun da olabileceği değerlendirilmektedir. Bugün, dört duvarı, çatısı ve hatta süsleme öğeleri ile birlikte günümüze gelen kilise düşünüldüğünde, benzer ölçekte bir yapıya ait en azından temel izlerinin olduğu bir yapı, Sazlıca'da mevcut değildir. Ayrıca yakın zamanda İzmir II Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü uzmanları tarafından yapılan alana yönelik tespit ve tescil çalışmaları sırasında da okul vb bir yapıya rastlanılmadığı bilgisi edinilmiştir. Bu noktadan hareketle köyde okul olduğu bilgisinin doğru olmadığı anlaşılacakla birlikte yine de kapsamlı ve Kartdere Vadisi'ni de içine alacak bir yüzey araştırması önerilmektedir.²¹

Sazlıca, mimarisi ve bu mimariye eşlik eden topografyası ile yüz elli yıl önce hayatın burada nasıl şekillendiği ve yaşandığına dair asgari ölçekte bilgileri muhafaza etmektedir. Peki Sazlıca Köyü'nde mübadeleden önce kimler nasıl yaşamıştır? Bu konuda mevcut kaynaklar nasıl bilgiler vermektedir?

Foça'nın mübadele öncesi dönemi ile mübadele yıllarına ilişkin yazılı yayınların büyük bir bölümü ilçenin merkezi ile özellikle Yenifoça'da bulunan köylere aittir. Bu nedenle yayınlarda Sazlıca Köyü'nü anlatan ya da tanımlayan herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır. Bu aşamada bir Rum Köyü olan Sazlıca'da yaşamın nasıl olduğu hakkında bilgiye mübadillerin üçüncü kuşak akrabaları tarafından verilen sınırlı bilgi ile ulaşılabilmektedir.²²

²⁰ Sözlü Tarih Çalışması, Sazlıca Köyü mübadilleri ikinci kuşaktan Hatice (...), 29.04.2017 tarihli görüşme.

²¹ Sazlıca Köyü ve çevresinde yüzey araştırması önerilmesinin bir diğer sebebi de Sazlıca Deresi'nin batısında yer alan tepe üzerindeki bir mezarlık alanının keşfedilerek İzmir II Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından Haziran 2017 tarihinde 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı ilan edilmesidir. Sit alanı ilan edilen bölgede yer yer taş alım izlerine rastlandığı için buranın, Sazlıca evleri başta olmak üzere Foça evlerinin ana yapı malzemesi olan taş ihtiyacını karşıladığı düşünülmektedir. Tepe üzerindeki ana kaya kütleleri üzerinde iki adet niş, hemen üzerinde üç adet anakaya oyularak şekillendirilmiş 'basit khamasorion' mezarın yer aldığı görülmüştür. Bu mezar yapıları arasında yer alan ve birbirlerine bağlanmalarını sağlayan kanalların varlığı, mezar yapılarının ikinci kullanım evresinde işlik olarak kullanılmış olabileceği izlenimini vermektedir.

²² Araştırma metninin bu bölümünden itibaren Sazlıca Köyü'nün mübadeleden önceki tarihine ilişkin bilgiler yer verilecektir. Bu bilgilerin büyük bir bölümü Sazlıca Köyü mübadilleri ikinci kuşak temsilcilerinden Hatice (...) ile 29.04.2017 tarihinde yapılan görüşmeden ve yöreye ilişkin sözlü tarih çalışmalarına katkı sağlayan yerel işletmeciler Sebahattin KARACA'dan alınan bilgilere dayanmaktadır.

Sazlıca Köyü halkı büyük mübadele öncesinde, tarım (üzüm ve zeytin üretimi ağırlıklı) ve hayvancılıkla uğraşırken, özellikle köyün erkekleri taş ocaklarında²³ çalışmıştır. Öyle ki Sazlıca da dahil olmak üzere bugün Eski Foça ve Yenifoça'daki taş evlerinin önemli bir bölümünün Kartdere Vadisi ile Sazlıca mevkiinden²⁴ gelen taşlarla yapıldığı bilinmektedir. Taş işçiliğinin yanı sıra yine bugünlerde yörede yeniden canlandırılmaya çalışılan ve Foça'da antik dönemden beri var olduğu düşünülen Foça Karası şarabının temel maddesi kara üzüm yetiştiriciliği de dönemin en yaygın tarımsal faaliyetlerinden biridir. Yetiştirilen üzümlerin büyük bir bölümü aynı alanda şarap yapımı için kullanılmış, Foça merkezi ile birlikte köyün ekonomisinin önemli gelir kaynakları arasında yer almıştır.²⁵

Sazlıca'da mübadele öncesinde yoğunlukla tarıma dayalı bir ekonomi ile buna bağlı bir yaşam tarzı hüküm sürerken 1923 yılında ilk mübadele gemileri karşılıklı olarak yola çıkmış,²⁶ çoğunluğu Limni, Midilli, Girit ve Kavala'dan gelen mübadiller Foça'ya yerleştirilmiştir.²⁷ Sazlıca'daki mübadillerin kökeni Kavala ve Girit'tir ve çoğunluğu Girit'ten yine belli bir bölgeden gelen ve birbirini tanıyan bir grup insan buraya yerleştirilmiştir.²⁸

Sazlıca Köyü'nün yeni sakinleri, eski sahiplerinin aksine geldikleri bölgenin kültürüne uygun olarak yaşamlarını benzer şekilde tarıma dayalı olarak sürdürmeye çalışmışlar ancak oldukça zorlu bir uyum süreci geçirmişlerdir. Köyün elektriğinin ve suyunun olmaması nedeniyle mevcut kule evleri kullananların yanı sıra Sazlıca'da alan araştırması sırasında mevcut kule evlerden birinin yakınına bir adet tek katlı ve tek mekândan oluşan konut inşa edildiği²⁹ görülmüştür (Fig. 16). Yeni inşa edilen bu ev ile birlikte çevresinde

²³ 19. yüzyılın sonunda Foça, tamamen taş ocakları ile ünlenmiştir. Öyle ki 1893 tarihli Salnameye göre yörede kırk sekiz adet taş ocağı bulunmaktadır (Serçe 1998: 22).

²⁴ Sazlıca ve çevresinde halen izleri görülebilen çok sayıda taş ocağı mevcuttur. Bu taş ocaklarından bir tanesi Sazlıca Köyü'nün kuzeye doğru devam eden yerleşim alanının üzerinde yükselen tepenin, batı yamacında görülebilmektedir. Burası uzun süre boyunca taş hammadde alımının gerçekleşmesi sebebiyle doğal olmayan bir sekiye dönüşmüş gözükmektedir.

²⁵ 19. yüzyıl Foçateyn kazasına ait 1844-1845 tarihli Temettüât defterindeki bilgilere göre Foça'da; buğday (hınta), arpa (şair), susam (sisam), bakla, nohut gibi hububat ürünleri; köfter (üzüm çeşidi), siyah üzüm, kuş üzümü, razakı üzüm, çekirdeksiz üzüm, pamuk (koza), zeytin gibi ticarî ürünler ile sebze, bahçe bitkileri, bostan yetiştirildiği görülmektedir. Ancak bağcılık ve bahçeciliğin yerleşim alanlarının etrafında oldukça yaygın olduğu hem bu defterden, hem de Sartiaux'nün çektiği fotoğraflardan gözlenmektedir. 19. yüzyılda Foça'nın tarımsal arazi kullanımına ilişkin olarak tespit edilen en önemli ayrıntılardan biri de bağlara ayrılan tarımsal arazinin, toplam tarım topraklarının yaklaşık 1/6'ni oluşturuyor olması, bağcılığın, tarımla uğraşan halkın yaşamında önemli bir yer tuttuğunu kanıtlamaktadır. Üzüm özelinde çeşitliliğin ve farklı türlerin yaygınlığı ile Foça'nın bu alanda önemli bir kaynak olduğunu söylemek yanlış olmaz (Özgün 2012).

²⁶ 1923 yılında sürecin ilk adımlarından biri olan mübadillerin Yunanistan yeni Türkiye Cumhuriyeti'ne taşınması ve İzmir'e gelen mübadillerin sayısı ile yapılan hazırlıklara ilişkin bkz Arı (2015: 62).

²⁷ Şubat 1924'te, İzmir ve çevresindeki iskân olayını yerinde görmek amacıyla İzmir'e gelen Mübadele, İmar ve İskan Vekaleti Müdürü Mustafa Necati, Urla ve Foça'da teftişte bulunmuş, terkedilmiş evlerin onarımı işleriyle yakından ilgilenmiştir. Haziran 1924'ten sonra, İzmir ve çevresindeki evlerin onarımı yavaşlamış, numune köylerin yapımına hız verilmiştir (Arı 2015: 72-73).

²⁸ Mübadelede Foça'dan ayrılmak zorunda kalan Ortodoks Rumların gittikleri yerlerde, tıpkı Foça'da birarada yaşadıkları döneme benzer şekilde birbirine yakın yerlere yerleştikleri, hatta bu yeni yerleşime *Nea Fokea* (Yeni Foça) adını vermeleri ile 'vatan'ı olarak gördükleri Foça'yı unutmadıkları bilinmektedir. Bugün Foça Belediyesi ile Nea Fokea yerel idareciler tarafından karşılıklı olarak ikinci ve üçüncü kuşak mübadillere geziler düzenleyerek 1923 yılından önce yaşanan evlerini bulmalarına yardımcı olmaktadır.

²⁹ Dönem yapısı olarak nitelendirilebilecek bu yapıdan günümüze sadece kısmen dört duvarı ile yanındaki su kuyusu gelebilmiştir. Evin mübadele sonrasında yapıldığı bilgisi, sözlü tarih çalışması sırasında evin maliklerinden Hatice (...)den öğrenilmiştir.

kuyu bulunmayan kule evlerin yakınına da su kuyuları açmışlardır. Mübadeleden önce kule evlerin kullanım alanı ile mekânlarının fonksiyonu, mübadele sonrasında buraya yerleşen yeni kullanıcıları tarafından fazla değişime uğramamıştır. Ancak alan araştırması ve sözlü tarih çalışması sırasında, yaşanan zor günlerin ardından güvenliğin mübadele sonrasında hala bir sorun olduğu, mübadillerin kule evlerin giriş kapısı üzerindeki *seng-endaz*ların, gelebilecek tehlikeye karşı kızgın yağ dökülmek suretiyle kullanıldığını ve bu bölüme halk arasında 'kapan' adı verildiğini ortaya koymuştur (Fig. 10). Büyük ihtimalle mübadillerin Sazlıca'ya gelmesinden hemen önce terk edilmiş evlerin tahrip edilmesinin gelenler üzerinde olumsuz bir etkiye sebep olduğu, bu doğrultuda Foça'da mübadeleden on yıl önce yaşananların tekrarının olmayacağına dair güvensiz bir ortamın devam ettiği düşünülmektedir.

Sazlıca'daki mimari miras büyük oranda mübadele öncesindeki durumunu korumaya devam ederken köyü yavaş yavaş etkin ve faal bir yerleşim yeri olmaktan uzaklaştıran süreç; köyün yeni sakinlerinin, gidenlerin aksine bağ, bağcılık, zeytincilik ile taş işçiliğinden anlamamaları ile başlamıştır. Mübadele öncesindeki köyün geçim kaynakları arasında önemli bir yer tutan taş işçiliği, Giritli mübadiller arasında taş ustası olmaması nedeniyle tamamen terk edilmiştir.

Taş işçiliğinin bırakılmasından daha vahim olanı ise Türkiye Cumhuriyeti'ndeki tüm mübadil yerleşimlerde yaşanan ortak sorundan farklı değildir: Geçimini çiftçilik ile sağlayan birinin sırf terk edilmiş boş bir evin bulunması nedeniyle kente ya da zeytincilikten anlamayan birinin, zeytinleri ile ün salmış bir bölgeye yerleştirilmesi, alan seçimlerinde iklim, uğraşı türleri, uzmanlık, ustalık gibi özelliklerin dikkate alınmadığını ortaya koymuştur.³⁰ Sazlıca, tarımsal alanda zeytin ve üzüm yetiştiriciliği ile bilinen bir bölge olmasına rağmen mübadiller, anlamadıkları bir konu olan üzüm yetiştiriciliğini yapmak yerine bağları söküp atmışlar, yerine tütün dikmişlerdir. Aslında tıpkı konutlar gibi, bağ ve bahçelerin de büyük bir kısmı 1923 yılında bakımsızlıktan ve tahripten dolayı harap olmuş durumdadır. Buna bağlı olarak kalan ve kurtarılmayı bekleyen bağlar da mübadiller tarafından gözden çıkarılmıştır.³¹ Sadece Sazlıca'da değil, Foça genelinde Foça Karası şaraplarının üretimini neredeyse bitme noktasına getiren sebep de bu olmuştur.

Sazlıca'da bugün de mevcut olan zeytin ağaçlarının akıbeti ise bağlara göre daha iyi durumdadır. İzmir genelinde "emval-i metrukeye bağlı zeytin ağaçlarının kesilip yakacak olarak kullanıldığı" (Arı 2015: 42) düşünülürse bugün mevcutta zirai anlamda düzenli ve koordineli bir üretim olmasa da doğal peyzajın bir parçası olarak varlıklarını sürdürdükleri görülmektedir (Fig. 17).

Sazlıca'da, yerleşimin yeni düzene göre yeniden şekillenmesi sonrasında bağların yerine dikilen tütünlerden de ne yazık ki istenilen verim alınamamıştır. Üretim ve geçimin zora girmesi nedeniyle mübadelenin üzerinden belli bir zaman geçtikten sonra köyün sakinleri,

³⁰ İzmir ve çevresinde emval-i metruke'den kaynaklanan sorunlar için bkz. Arı (2015: 68-79).

³¹ Mübadillerin mevcut tarımsal faaliyetlerini devam ettirmede zorlanmalarının tek sebebi, sadece bağ ve bağcılıktan anlamamaları değildir. Psikolojik açıdan zor günler yaşayan bu insanların aklında her daim canlı bir şekilde yine aniden geriye, evlerine dönme düşüncesi vardır. Bu nedenle mevcut ya da yeniden yaptıkları işe fazla bağlılık göstermedikleri düşünülmektedir.

yavaş yavaş Sazlıca Köyü'nü terk ederek kimi yine Foça içerisinde (özellikle Yeni Foça), kimi de Batı Anadolu'da (Manisa gibi) farklı bölgelere göç etmiştir. Denilebilir ki Foça ekonomisinin temel unsurlarını devam ettirmede zorlanan mübadiller, aradıkları ve istedikleri düzeni kuramayınca kent merkezine ya da yakın beldelere göç edip yaşamlarını oralarda devam ettirmişlerdir.

Sazlıca'da 1940'lı yıllara doğru gittikçe azalan nüfus, 1952 yılında stratejik nedenlerle Foça'nın askeri yasak bölge ilan edilmesi nedeniyle önlenemez bir düşüşe geçmiştir. Foça'da askeri yasak bölge uygulaması iki yıl süreyle devam etmiştir. Yasak sonrasında Foça'ya giriş-çıkışların kontrollü olması, ilçede sosyal yaşamı ve ekonomiyi neredeyse tamamen bitirmiş; ilçe, İzmir kent merkezine çok sayıda göç vermiştir. Foça merkezi ve kırsalında yaşandığı gibi, mübadiller de Sazlıca Köyü'nü terk etmiştir. Böylece mübadillerden kalan kültür mirası yapılar için artık doğanın ve zamanın yıkıcı etkisi başlamıştır.

1953 yılından sonra Eski Foça ilçe merkezinde kent yaşamı yeniden hareketlenmeye başlasa da beldenin yeniden göç almaya başlaması ve yeni konutların yapımı 1980'li yıllarına başına tarihlenmektedir. Özellikle yazlık evler olarak tanımlanan Foça'daki imar faaliyetlerinin yoğunlaşmaya başlamasıyla turistik yatırımlar artmış ancak köylerde hayat, uzunca bir süre eski canlılığına kavuşamamıştır. Bugün Sazlıca Köyü, Eski Foça ile Yeni Foça arasında konumlanması ve Foça'nın önemli kıyı yerleşimlerinden Sazlıca Koyu'na hakim olmasına rağmen, ne kültürel, ne de turizm açısından hala payına düşeni alamamıştır. Sazlıca'da büyük oranda ekonomik gerekçelerle kule evlerin bakımı yapılamamakta, bugün de elektriği ve suyu olmayan köyün tek yaşayanı, Arnavut göçmeni, Foça doğumlu Nail (...) adlı vatandaşı, kule evlerin bir bölümünü keçi yetiştiriciliği için kullanmaktadır.

Köyün tek sakini, hangi bilim alanından olursa olsun, alana yönelik araştırma yapan her bilim insanı tarafından başvurulması gereken ilk kaynaktır. Çünkü bir yerleşimin ne olduğu, zaman içinde nasıl şekillendiği ancak o yerin gerçek yaşayanı, yani öznesi tarafından bilinmektedir. Ancak doğrudan olayın öznesinden alınabilecek bilgi ile bir yerin farklı zamanlarda farklı kullanımlara bağlı olarak nasıl ilişkilendirildiği ortaya çıkabilmektedir. Bugün Sazlıca Köyü'nde eldeki verilerin yetersizliğine sebep olarak gösterilebilecek sorunun en büyük sebeplerinden biri, yerleşimi bütünüyle tanıtacak öznelerin olmamasıdır. Buna bağlı olarak ne mübadele öncesi, ne de sonrasına ilişkin ne yerleşimin tarihi, ne de yaşayanların deneyimledikleri sosyal hayatın ne olduğu sağlıklı bir şekilde değerlendirilememektedir. Çünkü sözlü tarih kaynakları artık yoktur.

Çalışmanın önemli kaynaklarından birini oluşturan "Geçmişten Günümüze Foça Sempozyum Bildirileri"nden Prof. Dr. M. Sacit PEKAK'ın çalışmasında yaptığı değerlendirme, aslında bugünden yirmi yıl öncesinde de durumun çok da farklı olmadığını göstermektedir. Pekak, çalışması kapsamında Foça yöresindeki kiliselerin izini sürerken özellikle yaşı ileri kişilerle yaptıkları sohbetlerde neredeyse herkesin belleğini yitirdiğine şahit olduğunu ve kendisine aktarılan bilgilerin rivayetten öteye gidemediğini belirtmiştir. (Pekak 1997, s. 80). Bugün mübadele dönemi kültür mirası ile ilgilenen araştırmacılar ne

yazık ki sözlü tarih kaynaklarının bu dünyadan göç etmesi nedeniyle çalışmalarına bir eksi ile başlamaktadır. Bu mirasın nasıl ele alınacağı, nasıl yorumlanacağı ve bu alanda araştırmacıların düştüğü büyük yanılgılardan biri olan “yeniden üretilmeden” bilgilerin muhafaza edilmemesi, hala büyük bir sorundur.

Sazlıca Köyü ve çevresindeki kule evlerde yaşanan hayatlar belleklerde yok olurken, bölgenin önemli ve bugüne gelebilen ‘sağlam’ mimari mirası, elbette yasalar aracılığıyla kısmen korunabilmiştir. 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ve ilgili koruma mevzuatı kapsamında 1976 yılında ilk defa Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Başkanlığı tarafından “...mevcut kule evlerin korunması gerektiğine” karar verilerek koruma altına alınmışlar, sonrasında 1994 yılında İzmir 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından alınan ikinci bir karar ile açık bir şekilde ‘korunması gerekli kültür varlığı yapılar’ olarak tanımlanmıştır. Günümüz korumacılık mevzuatına göre kule evleri tanımlayan ve tescil eden koruma bölge kurulu kararı ise 2017 yılı ortasında İzmir 2 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından alınmıştır. Bugün tek yapı olarak tescilli olan evler, herhangi bir sit alanı içerisinde yer almamaktadır. Mübadil mirasın korunmasına yönelik önlemler, Sazlıca örneğinde son doksan yıllık süreçte ne yazık ki sadece mevzuatla sınırlı kalmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti’nin aksine mübadele sürecinin diğer tarafı Yunanistan, bu sorunu vakit kaybetmeden büyük oranda çözüme kavuşturmuş gözükmektedir. Seksen yıl önce Yunanistan’da kurulan Küçük Asya Araştırmaları Merkezi, Aladağ’ın tabiriyle “sözlü tarihin en büyük arşivini”, mübadeleden sadece sekiz yıl sonra oluşturmaya başlamıştır. Bugün Küçük Asya Araştırmaları Merkezi’nde 2163 yerleşim merkezine ait 145 bin sayfalık evraktan söz edilmektedir (Aladağ, 1996, s. 94). Bu nedenle üçüncü ya da dördüncü kuşaklar olsa da mübadil mirasçılarında ulaşarak sistemli ve tek merkezden yürütülecek bir sözlü tarih çalışmasına başlanması gerekmektedir.

Böyle bir uğraşı, aslında amatörce 1970’li yılların sonuna doğru ilk şubelerini açan, bugünse bölgesel ölçekte federasyon haline gelen Rumeli ve Balkan Türkleri dernekleri tarafından fiili olarak gerçekleştirilmektedir. Hem sözlü, hem görsel bilgiyi aile fotoğrafları başta olmak üzere mübadeleye ilişkin yazılı evraklarla birlikte değerlendirmeye çalışan derneklerin, geçmişi ‘ötekileştirmeden’ hatırlatma ve koruma çabası, bugünlerde mübadil mirası koruma görevinin, sadece sivil toplum örgütlerine kaldığını göstermektedir. Bu nedenle daha kalıcı, daha bütüncül ve yaygın bir yaklaşım olması adına korumacılık anlayışı, mübadeleden kalan kültürel miras alanında iki şekilde yapılmalıdır:

İlk olarak yasal prosedürler açısından 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nun 6. maddesi kapsamında; 19. yüzyıl sonuna kadar yapılan taşınmazlar ile belirlenen tarihten sonra yapılmış olup önem ve özellikleri bakımından Kültür ve Turizm Bakanlığı’na korunmalarında gerek görülen taşınmazların büyük bir bölümü koruma altına alınmaktadır. Mübadeleye tanık olmuş ya da döneme dair önemli bilgiler sunan, tek yapı ölçeğinde korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilen ve/veya sit alanı içinde kalan taşınmazlara yönelik; tarihi veya kentsel sit alanı gibi bir alt başlık ya da alan tanımı getirilerek mübadil yerleşimlerin yoğunlaştığı alanların bu yönü ile de

ayrıştırılabileceği düşünülmektedir. Bu alan tanımı ile birlikte özellikle somut olan ve olmayan kültür mirasına yönelik çalışmaları koordine edecek tarih, sanat tarihi, arkeoloji, şehir ve bölge planlama, mimarlık gibi farklı disiplinlerden oluşan bir bölge kurulunun, tıpkı mevcuttaki koruma bölge kurulları gibi çalışması, bilginin sistemli ve konusunda ehil kişiler aracılığı ile toplanmasını sağlayacaktır. Bu kurulların ya da merkezi tek bir enstitüsünün Türk Tarih Kurumu bünyesinde yer alması, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın bugüne kadar korumacılık adına sağladığı katkıya gözle görülür ilaveler yapılabilmesi ve tarihin göz ardı edilebilecek nüanslarını yakalayabilmesi adına oldukça uygun bir adres olarak gözükmektedir.

İkinci bir öneri ise alan tespiti ve bilgilerin toplanmasının ardından korumaya yönelik önerilerin geliştirilmesidir. Sazlıca Köyü gibi yerleşim alanları, kent merkezinden uzakta kırsal yerleşimde bulunması nedeniyle her zaman korumada devamlılığı sağlamaya yönelik bir zorluğu beraberinde getirmektedir. Sazlıca evlerini korumak adına alışlageldiği ve çokça kullanılan bir yöntem olarak yeni bir fonksiyon verilmesi gerekli midir? Fiziki devamlılık için bu sorunun cevabı olumlu olabilir ancak yeni fonksiyon çoğu zaman çokça yeni müdahaleyi de gündeme getirmekte ve belki bugün daha sade ve yalın bir şekilde ziyaretçisini bekleyen bir yerleşimin özgünlüğünü tehlikeye sokabilmektedir. Çünkü bu evler, zaten tarihin önemli bir parçasını, sadece 'kimlik'leri ile geçmişten getirerek belli bir fonksiyona kavuşmuşlardır. Bu bağlamda korumada sürdürülebilirlik adına alanda mevcudu, basit ancak etkili müdahalelerin ardından bir örenyeri olarak düşünüp tasarlamak, ziyaretçinin geçmişte burada neler yaşadığını bilerek yoluna devam etmesi, belki yeni bir kültür merkezi, sanat okulu, vb. fonksiyonlardan çok daha önemli olacaktır.

İkinci öneriye bağlı olarak ortaya çıkan paydaşlardan biri Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın yanı sıra kuşkusuz yerel idarelerdir. Bugün Foça'da belediye ve mübadil dernekler tarafından her iki yakadan karşılıklı ziyaretler devam etmekte, sayısı yavaş ancak etkili bir biçimde artan mübadele müzelerine önem verilmektedir. Yerel idare bu açıdan üzerine düşeni yaparken bölgedeki kültür ve turizm alanlarına yönelik çalışmalarda mutlaka yerleşimin tarihçesine vurgu yapan bilgilendirmeyi ve etkinlikleri, gezi rotalarını, resmi hizmetlerini ve tanıtım faaliyetlerini bu doğrultuda yapılandırmalıdır.

Sonuç

Bugün Sazlıca Köyü'nün taşınmaz kültür varlıkları, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın kontrolünde, yerel yönetimlerin de katkısıyla en azından yasal mevzuatla korunurken, bölgede bilimsel açıdan geçmişte yapılmış yüzey araştırmaları dışında, köyün mübadil geçmişini araştıran, değerlendiren ve asgari ölçekte de olsa paylaşan bir çalışma bugüne kadar yapılmamıştır. Yanı sıra gerçek anlamda bu mirasın geçmişini, bugününü ve öngörülebilir geleceğini tartışan bir süreç de planlanmamıştır. Oysa alan incelendiğine, mübadeleden geriye kalan yapılar ile yazılı olmayan anlatımların (somut olmayan kültürel miras), kültürel olarak bölgedeki üretime ve varolan mirasa katkı sunmaya devam ettiği görülmüştür.

Türkiye’de doğal, tarihi ya kültürel mirası koruma sorunu, her zaman gündemde olan ve içinde bulunulan devirlerin siyasal ve sosyo-ekonomik koşullarına bağlı olarak değişkenlik gösteren bir hale gelmiştir. Her devir, kendi içinde bu sorunu ele almaya çalışırken bulduğu sonuçlar ve önerdiği çözümler de değişmiştir. Çünkü Türkiye’de geleneksel yaşamı, özgün mimarisi ve dokusu ile bugüne taşıyan sayısız yerleşim ve bölge mevcuttur. Mübadeleden kalan kültürel miras ise özellikle tarih bilimi alanında son dönemin popüler konularından biri olmasına rağmen, kentsel ve bölgesel ölçekte kültür varlıkları ile ele alınan bir araştırma alanı olarak yeni bir alt başlık önermektedir.

Sazlıca örneğinde olduğu gibi, mübadil miras sadece toplumun bir bölümüne mal edilebilecek bir veriyi sunmamaktadır. Öncesi ve sonrasıyla bir arada yaşamış bir insan topluluğunun biriktirdiği kolektif anılar, karşımıza somut olan veya olmayan bir miras olarak çıkmaktadır. Kültürel kimlik, tek bir bireye ait değildir ve yok sayılarak ya da görmezden gelinerek bu alanda ilerleme kaydedildiği görülmemiştir. Aksine ülkelerin, kültürel miras söz konusu olduğu zaman geçmişlerine fazlasıyla sahip çıkarak birbirleri ile ne kadar çok medeniyete ev sahipliği yaptıkları konusunda sonsuz bir yarışa girdikleri bilinmektedir. Bu nedenle yakın bir gelecekte, Sazlıca’da olduğu gibi, her ne sebeple olursa olsun, mübadil mirasın tarihi ve geleceğinin, geçmişte orada yaşamış insanların olduğu kadar, sürece sahip çıkması gereken tüm toplumun sorumluluğunda olduğu anlaşılacaktır.

Bu araştırmanın amaçları arasında, daha önce mevcut yayınlarda mimari, sanat tarihi ve hatta arkeoloji bilimi açısından değerlendirilmesi yapılmış bir yerleşimi hatırlamak ya da tekrarlamak yer almamaktadır. İçerisinde “mübadile” fikrinin ve yaşanmışlıklarının yer aldığı örnekleri bu yönüyle de tanımak, bilmek ve sonraki kuşaklara unutturmamak, küçük bir yerleşim üzerinden de olsa uygulanabilmiş gözükmemektedir. Aslında bu araştırmanın önemli amacı, geçmişin bugün nasıl algılandığı, Foça’nın küçük bir köyünde biten ve gidenlerin ardından kalan bir kültür mirasının nasıl değerlendirildiğidir. Çözümü aranması gereken sorun şudur: ‘Öteki’ miras ne kadar bizim olabilmıştır?

Son söz olarak mübadile yazımında ilk akla gelen yayınlardan olan Dido Sotiriyu’nun romanı *Benden Selam Söyle Anadoluya*, Anadolu Rumlarının bir deyişi ile başlayarak bir bakıma alanda devam edecek araştırmaların önemi ve önceliğini vurgulamaktadır: “Ölü gözünden yaş akmaz” (Sotiriyu 1997: 5). Bu çalışmanın da kısa bir özeti olan bu deyiş, ister sözlü, ister yazılı, ister taşınmaz olsun, herşeye rağmen bu mirası ‘öteki’leştirip tamamen yok olmasını beklemeden, gerekli koruma bilincinin oluşturulması, hatta bugünü aradan çıkararak geçmişin doğrudan geleceği taşınması için yasal ve koruyucu önlemler alınması gerektiğini göstermektedir. Toplumsal hayatta ‘birey’ olarak varlık gösteren herkesin görev edinmesi gereken bu korumanın, bir şekilde kültürel kıyıma, yok farz etmeye ve tekrar ötekileştirmeye dönüşebilecek bir sürecin de önüne geçebileceği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Adanır, Fikret. 1997. "19. Yüzyıl Ortalarında Foça Kasabası'nda Kazanç ve Vergi", *Geçmişten Günümüze Foça Uluslararası Sempozyum Bildirileri*, 5-14.
- Aladağ, Ertuğrul. 1996. *Andonia-Küçük Asya'dan Göç*, İstanbul: Belge Yayınları.
- Anadol, Kemal. 2003. *Büyük Ayrılık*, İstanbul: Doğan Kitapçılık.
- Arel, Ayda. 1990. "Foça Bağ Evleri ve Kule-Ev Geleneği", *VII. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Antalya (18-23 Mayıs 1989), 43-72.
- Arı, Kemal. 2014. *Büyük Mübadele: Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1925)*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- _____ 2015. *Suyun İki Yanı: Mübadele (Yazılar)*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Augustinos, Gerasimos. 2011. *Küçük Asya Rumları, 19. Yüzyılda İnanç, Cemaat ve Etnisite*, Ankara: Dipnot Yayınları.
- Berber, Engin. 1997. "Mütareke ve Yunan İşgali Döneminde Foça Kazası", *Geçmişten Günümüze Foça Uluslararası Sempozyum Bildirileri*, 33-46.
- Bozkır, Fevzi, Neşe Sarıoğlu Bozkır ve Ercüment Kuyumcu. 2015. "Foça (İzmir) Sivil Mimarlık Örnekleri ve Restorasyon", *5. Tarihi Eserlerin Güçlendirilmesi ve Geleceğe Güvenle Devredilmesi Sempozyumu*, 445-463.
- Cengizkan, Ali. 2004. *Mübadele Konut ve Yerleşimleri*, Ankara: Arkadaş Yayıncılık.
- Emmanuilidis, Emmanuil. 2014. *Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Yılları*, İstanbul: Belge Yayınları.
- İnan Emek, Canan. 2014. "Türkiye'de İskân Siyaseti: İskana Yönelik Örgütsel Yapı Üzerinden Bir İnceleme", *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 22: 82-102.
- İpek, Nedim. 2000. *Samsun ve Mübadele*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Millas, Herkül. 1997. "Yunanistan'daki Foçalılar: Sözlü Tarih ve Kimlik", *Geçmişten Günümüze Foça Uluslararası Sempozyum Bildirileri*, 115-120.
- Nakracas, Georgios. 2003. *Anadolu ve Rum Göçmenlerin Kökeni*, İstanbul: Belge Yayınları.
- Özgün, Cihan. 2012. "XIX. Yüzyılın Ortalarında Foça Kasabasında Tarımsal Arazi Kullanımı ve Verimlilik", *International Journal of Social Science*, 5/6 (December), 371-395.
- Pekak, M. Sacit. 1997. 18.-19. Yüzyıllarında Anadolu'da Yaşayan Gayri Müslimlerin İmar Faaliyetleri ve Foça'daki Post-Bizans Kiliseleri", *Geçmişten Günümüze Foça Uluslararası Sempozyum Bildirileri*, 75-90.
- Pekin, Ahmet. V. 2015. *Foça Tarihi*, İstanbul: Ege Yayınları.
- Sepetçioğlu, Tuncay Ercan. 2014. "İki Tarihsel 'Eski' Kavram, Bir Sosyo-Kültürel "Yeni" Kimlik: Mübadele Nedir, Mübadiller Kimlerdir?", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 18/3 (Ocak), 49-83.
- Serçe, Erkan. 1998. "Aydın Vilayeti Salname ve İstatistiklerinde Foçateyn Kazısı", *Foça Üzerine Yazılar*, İzmir: Foça Belediyesi, 13-22.
- Sotiriyu, Dido. 1997. *Benden Selam Söyle Anadoluya*, İstanbul: Alan Yayınları.
- Yıldırım, Bilge. 1999. "Foça Kule Evleri", *Mimarlık*, 2, 32-37.

Yiakoumis, Haris. 2008. *Phocée 1913-1920. Le temoignage de Felix Satriaux*, Paris: Editions Kallimages.

Weaver, Martin. E. 1971. "A Tower House at Yeni Foça", *Balkan Studies*,12, 253-274.

Sözlü Tarih Çalışması, Sazlıca Köyü Mübadili Hatice (...) ile 28.04.2017 tarihine yapılan görüşme.

İnternet Kaynakları

Karaca, Sebahattin. *Foça Turizmi, Kartdere Koyu ve Vadisi*
(<http://www.focafoca.com/yazdir.asp?id=11079>) (Erişim: 17.06.2017)

Tarihi Rum Köyü Turizme Kazandırılmayı Bekliyor.
(<http://www.sabah.com.tr/turizm/2013/09/19/tarihi-rum-koyu-turizme-kazandirilmayi-bekliyor>) (Erişim: 17.06.2017)

Figür 1 Foça'dan genel görünüm, 1913. (Yiakoumis 2008: 95)

Figür 2 Büyük Deniz yakınındaki bir köyde, okullarının yanında Foçalı Rumlar, 1914. (Yiakoumis 2008: 219)

Figür 3 Sazlıca Köyü, yoldan görünüm. (Meltem Yaşdağ, Nisan 2017)

Figür 4 Sazlıca Köyü kule evlerin uydudan görünümleri ve yerleri. (Meltem Yaşdağ, 2017)

Figür 5 Sazlıca Köyü'nde kule evlerinden günümüze gelebilen üç temel izi.
(Meltem Yaşdağ, 2017)

Figür 6 F.Fransız arkeolog Sartiaux'nün 1914 yılında Foça'da gerçekleştirdiği arkeolojik çalışmalar.
(Yiakoumis 2008: 50)

Figür 7 Tatil Köyü içerisinde kalan kule evin giriş kapısı.
(Meltem Yaşdağ, Nisan 2017)

Figür 8 4 numaralı kule evin giriş kapısından görünüm.
(Meltem Yaşdağ, Nisan 2017)

Figür 9 Sazlıca kule evlerden görünüm (Meltem Yaşdağ, Nisan 2017)

Figür 10 4 numaralı kule evin doğu duvarında tuğla ile oluşturulmuş dekoratif öğelerden görünüm (Meltem Yaşdağ, Nisan 2017)

Figür 11 2 numaralı kule evin doğu duvarında tuğla ile oluşturulmuş dekoratif ögelerden görünüm (Meltem Yaşdağ, Nisan 2017)

Figür 12 6 numaralı kule evin iç mekanında yer alan ocak, dolap ve nişlerinden görünüm (Meltem Yaşdağ, Nisan 2017)

Figür 13 9 numaralı kule ev ile yanındaki havuzdan görünüm
(Meltem Yaşdağ, Ocak 2017)

Figür 14 Sazlıca H. Ioannes Kilisesi, Foça (Meltem Yaşdağ, Nisan 2017)

Figür 15 Sazlıca H. Ioannes Kilisesi, batı cepheden görünüm (Meltem Yaşdağ, Nisan 2017)

Figür 16 2 numaralı kule evin karşısında yer alan tek katlı ve tek mekânlı konut ile yanındaki su kuyusundan görünüm (Meltem Yaşdağ, Nisan 2017)

Figür 17 Sazlıca Köyü'ndeki zeytin ağaçlarından görünüm (Meltem Yaşdağ, Nisan 2017)

Sazlıca Köyü Kule Evler Tablosu

Sıra No	Yapı Adı	Mevcut Durumu	Fonksiyon	Özellikler	Yapıdan Görünüm
1	1 numaralı yapı	İki katlı özgün yapının doğu ve batı cephelerini, birer katlı dönem eki yapılar kapatmıştır. Ana yapı ile birlikte eklenti yapılar, üzeri Marsilya tipi kiremitle kaplı dört yöne eğimli kırma çatılıdır. Yapıların kapı ve pencere açıklıklarının etrafı kesme taş söve ile çevrilidir. Yapının özgün görünümünü engelleyen eklenti uygulamalar mevcuttur.	Bir yapı kooperatifi ve turizm işletmesinin irtibat bürosu olarak kullanılmaktadır. Yapı, onarım geçirmiştir.	Yapının özellik arz eden herhangi bir süsleme ögesi yoktur.	
2	2 numaralı yapı	Bir yamacın eteğinde yer alan iki katlı yapı gerek plan tipi, gerek cephe özellikleriyle Foça kule evlerinin tüm özelliklerini taşıyan ender örneklerden birisidir. Alt katta sadece kemerli bir giriş kapısı mevcuttur. İkinci katında, kuzey cephede iki adet yuvarlak kemerli pencere vardır. Üst kat doğu ve batı cephelerinde birer penceresi bulunan yapının üst kat duvarları güney cepheye doğru yarım kat kadar çökmüş ve üstü tek eğimli bir çatı örtüsüyle kapatılmıştır.	Kullanılmamaktadır. Acil onarıma ihtiyacı vardır.	Kemer ile pencere üst sövesi arasında kalan boşluklar çapraz döşenen renkli tuğlalarla kapatılmıştır. İki pencere arasındaki duvarda bir küngün çevresine ışınal olarak yerleştirilmiş tuğlalarla oluşturulan bir güneş motifi ile altında çapraz konulmuş, tuğlalarla elde edilmiş motifler bulunmaktadır. Giriş cephesinde ikinci kat seviyesinde ve giriş kapısı hizasında dışarıya doğru çıkıntı yapan seng-endaz yer almaktadır.	

3	3 numaralı yapı	İki katlı yapı, alt katı depo, üst katı yaşam alanı şeklinde çobanlık yapan bir vatandaş tarafından kullanılmaktadır. Cephe özellikleri bakımından kule evlerin tipik süslemelerini ve kemerlerini barındırmasa da kare planı, dayama iç merdiveni, kapının taş kasasının içinde bulunan sürgüsüyle kule evlerin özelliklerini taşımaktadır. Yapı bitişiğinde dönem içinde eklenmiş tek katlı ve tek yöne eğimli çatısı olan bir yapı bulunmaktadır. Zemin katında giriş kapısı harici bir açıklık taşımayan binanın ikinci katında, ön ve yan cephesinde birer penceresi vardır. Marsilya tipi kiremit kaplı dört yöne eğimli kırma çatısı mevcuttur. Yapının avlusu doğal taş kaplıdır. Bahçe duvarı muhtemelen çevredeki yapıların malzemeleri ile oluşturulmuştur.	Yapı, konut olarak kullanılmaktadır.	Yapının özellik arz eden herhangi bir süsleme ögesi yoktur.	
4	4 numaralı yapı	İki buçuk katlı yapının zemin katında dikdörtgen formlu ve taş söveli bir kapı bulunmaktadır. Kapının üstünde ise hafifletme kemer vardır. Yapı bitişiğinde dönem içinde eklenmiş tek katlı ve tek yöne eğimli çatısı olan bir müstemilat yapısı bulunmaktadır. Ana yapının çatısı ise mevcut değildir. Yapı içindeki kat döşemeleri yok olmuştur ancak duvarların üzerinde görülebilen deliklerden döşeme kirişlerinin bağlantı yerleri anlaşılmaktadır. Orta kata denk gelen bir köşede taş ocak vardır. Evin içinde çeşitli kotlarda kemerli ve kare şeklinde olmak üzere nişler bulunmaktadır. Yapının bazı bölümleri sonradan müdahale görmüştür.	Kullanılmamaktadır. Acil onarıma ihtiyacı vardır.	Yapının giriş kapısı, üst sövesi üzerinde yapım tarihi olan "1841" yılı ile haç ve çiçek motifleri yer almaktadır. Kapının kemer ve kemer alınlığının ortasında da bir haç ve süslemeler mevcuttur. Kapı hizasında, terasa yakın yerde seng-endaz ile yakınında bir çörten vardır. Üst kat kuzey cephesindeki pencere sövelerine boynuz figürleri işlenmiştir. Pencerealtı kemer altı alınlıkları çapraz döşenmiş renkli tuğlalarla doldurulmuştur.	

5	5 numaralı yapı	İki katlı kule evin bitişinde dönem içinde eklenmiş tek katlı bir ahır yapısı mevcuttur. Zemin katında giriş kapısı harici bir açıklık taşımayan binanın üst katının kuzey cephesinde iki adet, batı cephesinde bir adet olmak üzere birer penceresi vardır. Yapının kayrak taşından saçağı bulunmaktadır. Çatısı teras olup taş örgü bacası bugün de mevcuttur.	Kullanılmamaktadır. Acil onarıma ihtiyacı vardır.	Yapının özellik arz eden herhangi bir süsleme ögesi yoktur.	
6	6 numaralı yapı	İki katlı kule evin güney cephesi tamamen, batı cephesi ise kısmen yıkılmıştır. Bina bitişinde dönem içinde eklenmiş tek katlı ve tek yöne eğimli çatısı olan bir müstemilatı bulunmaktadır. Dikdörtgen formlu taş söveli giriş kapısının üstünde söve taşı ile aynı malzemeden hafifletme kemeri bulunmaktadır. Ayrıca sövesi kapı kemerine değen bir pencere de bu cephede görölmektedir. Binanın iç duvarlarında kemerli ve kare nişler ile bir de ocak mevcuttur.	Kullanılmamaktadır. Acil onarıma ihtiyacı vardır.	Yapının özellik arz eden herhangi bir süsleme ögesi yoktur.	

7	7 numaralı yapı	Sazlıca koyu yamacında yer alan iki katlı yapının ön cephede dikdörtgen formlu ve söveli giriş kapısı ile yine söveli ve kare formlu üst kat penceresi haricinde bir açıklığı yoktur. İç duvarlarında nişler bulunan yapının orta kat duvarında taş ocak vardır. İç duvarlarının sıvaları kısmen duran yapının çatısı çökmüş, ahşap iskeletin bazı tahtaları hala mevcuttur. Yapı taş zeminin oyulup temel olarak kullanılması suretiyle yapılmıştır.	Kullanılmamaktadır. Acil onarıma ihtiyacı vardır.	Yapının özellik arz eden herhangi bir süsleme ögesi yoktur.	
8	8 numaralı yapı	Eğimli yamaç üzerindeki kule evin bitişiğinde dönem içinde eklenmiş tek katlı ve çatısı çökmüş bir yapı bulunmaktadır. Bahçesinde de harap durumda küçük bir müştemilatı vardır. Kule evin giriş kapısı kuzey cephesinde dikdörtgen formlu ve kısmen sövelidir. Aynı cephede içi taşla örülmüş bir taş söveli pencere mevcuttur. Doğuya bakan cephede de ufak bir pencere vardır. Kule evin iç duvarlarında kare nişler ve bir de taş ocak yer almaktadır. Zeminde yer alan hayvanların su içmesi için yapılmış su hazneleri bu evin yakın geçmişe kadar ahır olarak kullanıldığını işaret etmektedir.	Yakın zamana kadar ahır olarak kullanılan yapı, bugün kullanılmamaktadır. Acil onarıma ihtiyacı vardır.	Yapının özellik arz eden herhangi bir süsleme ögesi yoktur.	
9	9 numaralı yapı	Tek katlı üç ayrı yapıdan oluşan ve birbirine bağlı yapılar bütünü olarak algılanan kule evler, yamaç üzerindeki kayalık zemine oturmuştur. Yapılar oldukça harap durumdadır. En güneyde yer alan kule ev yapısının sadece alt katı ayakta kalmıştır. Kule evin hemen yanında, kaya üzerine kare şeklinde oyulmuş bir tür havuz yer almaktadır. En kuzeydeki yıkıntı yapının içinde bir taş ocak göze çarpmaktadır. Yapıların dikdörtgen formlu kapı ve pencere açıklıkları mevcuttur. Yapılardan birinin açıklıklarını çevreleyen söve bulunmaktadır. Diğer iki yapıda ise ahşap lento bulunmaktadır. Kayrak taşından saçak günümüze gelebilmiştir.	Kullanılmamaktadır. Acil onarıma ihtiyacı vardır.	Yapının özellik arz eden herhangi bir süsleme ögesi yoktur.	

10	10 numaralı yapı	Yapının zemin katında dikdörtgen formlu taş söveli giriş kapısı ile her cephede birer tane olmak üzere dört adet dikdörtgen formlu taş söveli penceresi mevcuttur. Üst katta ise ön cephede iki ve sol yan (doğu) cephede ise tek pencere açıklığı vardır. Zaman içinde onarımlar görmüş olan yapı, kare planıyla kule evlerin özgün plan tipini korurken, cephe özelliklerinden bazılarını kaybetmiş durumdadır.	Konut olarak kullanılmaktadır.	Yapının özellik arz eden herhangi bir süsleme ögesi yoktur.	
11	11 numaralı yapı	İki buçuk katlı kule ev restorasyon geçirmiştir ve kullanılmaktadır. Yapının her iki katında dikdörtgen formlu taş söveli pencereler yer almaktadır. Yapı köşelerinde düzgün kesme taş ile geçiş sağlanmıştır. Dört yöne eğimli ve Marsilya tipi kiremit kaplı çatısı mevcuttur.	Mesken olarak kullanılmaktadır.	Yapının özellik arz eden herhangi bir süsleme ögesi yoktur.	

12	12 numaralı yapı	Bir yamacın eteğinde ve zeytin ağaçlarının arasında kalan yapının zemin katına ait iki duvarı ayakta. Mevcut duvarları incelendiğinde kule evlerin tipik mimari özelliklerine ait öğelerden olan niş, ocak, giriş delikleri göze çarpmaktadır. Yapının temel izleri belirgin şekilde görülmektedir.	Kullanılmamaktadır. Acil onarıma ihtiyacı vardır.	Yapının günümüze gelebilen iki duvarı üzerinde özellik arz eden herhangi bir süsleme ögesi yoktur.	
13	13 numaralı yapı	İki buçuk katlı yapının kuzey cephesinden ana giriş kapısı vardır. İkinci kat seviyesinde kuzey cephesinde iki tane, batı cephesinde bir adet penceresi vardır. Yapının ikinci katındaki birkaç ahşap kiriş haricinde tüm döşemeleri yok olmuş ancak duvarlarındaki deliklerden döşemelerin bağlantı yerleri anlaşılabilir. Duvarlarında farklı ebatlarda nişler ve taş bir ocak mevcuttur.	Kullanılmamaktadır. Acil onarıma ihtiyacı vardır.	Yapının kitabesi yoktur. İkinci kat seviyesinde, kuzey cephede yer alan iki pencereden soldakinin kemer alınlığında haç motifi yer almaktadır.	
14	14 numaralı yapı	İki katlı yapıya bitişik vaziyette, dönem eki olarak tek katlı müştemilat yapısı vardır. Yapı, bugün fonksiyon değişikliği nedeniyle Sazlıca'daki diğer örneklerle göre bakımlıdır ancak sonradan yapılan müdahaleler nedeniyle özgün görünümünü kısmen korumaktadır.	Sazlıca Plajı'nda kafeterya-restoran olarak kullanılmaktadır.	Yapının kitabesi ya da dış cephede özellik arz eden herhangi bir süsleme ögesi yoktur.	